

УДК П75(477)«20»СОЛОМКО

Т.М. ФОРМАНЮК

**Художні образи Сергія Соломка (на матеріалах  
Національного музею історії України)**

У статті йде мова про художника-аквареліста Сергія Сергійовича Соломка (1867–1928), який працював у стилі модерн, створюючи ілюстрації до поштових карток, етикеток, казок О.С. Пушкіна, творів М.Ю. Лермонтова й інших.

**Ключові слова:** поштова картка, Сергій Сергійович Соломка, модерн, ілюстрація.

На зламі XIX–XX ст. у мистецтві з'явився новий стиль під назвою «модерн», або як його ще називали французьким терміном «fin de siècle» – «кінець століття» [3, с. 9]. Ці слова означають не тільки хронологічний відрізок часу, але й певний сенс і настрій. Стиль порівнювали з декадансом, із духовним занепадом, з утратою моральності, безвільною покірливістю й розгубленістю перед лицем соціальних негараздів і протиріч освіченої частини суспільства, особливо, артистичного середовища.

Одночасно це був час загострення класової боротьби, посилення всесвітнього робітничого руху з небаченими ще суспільними катаклізмами. Саме тому модерн узяв від своєї епохи різні, інколи протилежні риси. Він не був тісно пов'язаний з яким-небудь з ворогуючих класів, але з іншого боку відгукувався і на прогресивні ідеї своєї епохи.



Важливо в модерні й те, що багато митців втілювали в своїй творчості не тільки почуття втомленості або занурення в естетичне замилування знайдених прийомів, але й надію, жагу оновлення, віру в його можливість. Таке поняття, як «утопія» теж до деякої міри характеризує стиль, бо він пов'язаний з утопічним уявленням про долю людства і про можливість естетичними засобами цю долю виправити [3, с. 9; 10]. Хоча «утопія» прирєкла суспільство тільки на естетичне вдосконалення світу, і всі її здійснення нездатні були привести до більш реальних змін. «Краса – ось наша релігія», – так охарактеризував настрій тієї епохи визначний художник-символіст М.А. Врубель [3, с. 32].



У той час промислова революція піднімалася на найвищій шабель свого розвитку. З'явилося багато речей, що змінили обличчя Землі та спосіб життя людини. Модерн наклав свій відбиток на всі предмети, які оточували людину – від меблів, посуду, живопису, скульптури, і до одягу, прикрас; відклався в оформленні друкованої продукції: книг, журналів, газет, поштових карток.

Не всі сприймали модерн позитивно. Багато хто ставився навіть вороже, звинувачуючи новий напрям в декадентстві так, що це слово, яке виражає тільки настрої в мистецтві, стало носити негативне значення [1, с. 120]. Після Жовтневого перевороту 1917 р. в Росії це слово зовсім було забуте як мистецтво буржуазне, «слащавое, пошлое, вульгарное искусство» [4, с. 421] – воно не підходило під нові стереотипи, уявлення й прагнення нового суспільного ладу.

Нині мода на забутих старих художників через століття знов повернулася. Їх роботами почали цікавитися, колекціонувати, а сюжети, різноманітні за тематикою, використовуватись в оформленні ужиткових речей.

У колекції Національного музею історії України (далі – НМІУ) (фондова група «Філокартія») зберігається біля двох десятків поштових карток саме з ілюстраціями одного з таких художників. Надійшли вони до музею зовсім недавно – як конфіскат. Це роботи Сергія Сергійовича Соломка (1867–1928) – аквареліста і графіка. Народився він у сім'ї генерала в Санкт-Петербурзі.



З 1887 р. Навчався в Петербурзькій Академії мистецтв вільним слухачем. Про нього можна з упевненістю сказати, що він створив свій власний світ художніх образів. С.С. Соломко мав свою сформовану свідомість мрійника й фантазера, натхненого професійними естетичними інтересами, відчуженого від «грубої прози життя», що споруджував свій ілюзорний світ, де царює витонченість, поезія, любов, краса, таємничість. Його акварельні ілюстрації ніжні, композиційно легкі, зрозумілі людям. Багато його робіт друкувалися в журналі «Нива».

Це був найбільш популярний журнал кінця XIX ст. в Росії, який висвітлював життя людини, чутливої до природи і її краси, що по-своєму любить свою батьківщину [5, с. 164]. Багато працював й для інших видавництв – Островського, Суворіна й інші [7, с. 278–279] у Санкт-Петербурзі. Пізніше частина його малюнків була відтворена на дореволюційних художніх картках – відкритих листах. Художник малював прості, зрозумілі картинки, багато з яких гумористичного змісту.

С.С. Соломко працював над різноманітною тематикою. До жанрових сценек анекдотичного характеру можна віднести картку під назвою «В гонитві за щастям» (ФК-993), де зображений гарно одягнений молодик. Він у яскраво білому із золотими петлицями й орнаментом кафтані, підперезаний широким поясом, у червоних чоботях, на голові – зелена мурмолка [2, с. 32, 51, 68].



Він йде гордовитою ходою, хвацько тримаючи вперед списа, і не хоче нікого помічати. А за ним біжить юрба молодих дівчат. По одягу видно, що дівчата різного суспільного стану – в різних сарафанах, в ошатних тілогрійках, у дорогих і не дуже вінках.

А ось ще один сюжет під назвою «Куми» (ФК-993). Не думали юнак і дівчина, що в хвилини любовної утіхи за ними з неприхованим ехидством будуть спостерігати з-за високого тину дві старі пліткарки. Скільки ж зловтіхи на обличчях у двох старих бабів.

Теми кохання художник торкнувся і в таких ілюстраціях як «Бесіда» (ФК-993), де одні, серед красивої природи степу, під теплим сонечком, сидять і тихо розмовляють двоє молодих. Вони тісно притулилися один до одного і легко торкаються рук. А пес, що сидить біля ніг, пильно дивиться вдалечінь і стереже спокій закоханих.

У «Серйозному питанні» (ФК-994) зображений хлопець у вишиванці та накинутій на одне плече свитці темного кольору та дівчина у темно-зеленому сарафані, у вінку, з довгою косою та величезним букетом польових квітів. Вони стоять, трохи спираючись на тин, і зазирають один одному в очі. Хлопець серйозний, зібраний, зображений у той момент, коли от-от питає у дівчини: чи я у тебе єдиний і чи підеш за мене? І глядач, дивлячись на обличчя дівчини, вже впевнений у тому, що вона його кохає і відповідь «так». Дивлячись на такі картинки, у людей з'являлися настальгічні добрі спогади, знайомі кожному. І поринали в теплий, романтичний світ, де єдиною проблемою була важка відповідь на пропозицію руки і серця.





У художній картці «Розлучення» (ФК-993) показані почуття двох закоханих, що мають от-от розпрощатися. Хлопцю треба рушати в далеку дорогу. Вже й кінь стоїть осідланий і чекає. Своєю похиленою головою й опущеними очима ще більш підкреслює всю журбу ситуації. Вони стоять обійнявшись, а дівчина водночас і сумує, і трохи з недовірою дивиться в очі коханому, наче питає: чи не забудеш мене в далеких краях, чи будеш вірно любити?

Дуже часто художники епохи модерну приділяють багато уваги зображенню юності. Їх цікавить пробудження почуттів, становлення життєвих сил, весна і молодість в найкращих своїх проявах. Це ми бачимо в художніх картках С. Соломка «Сусідські діти» (ФК-994) та «Хто це?» (ФК-994). В них майстер показав глядачу юних закоханих, у яких тільки зароджуються симпатії, з дружки виникає перше кохання, ніжне й чисте. В «Сусідських дітях» на фоні вечірнього пейзажу зображено юнака, що ніжно обіймає дівчину, яка одягає на нього вінок із квітів. Убрані вони по-святковому пишно, яскраво. Хлопець в білому кафтані-терлику з жовто-зеленим орнаментом, обшлагі рукавів якого прикрашені камінцями. А дівчина в червоному головному уборі, в темному сарафані, поли якого прикрашений кольоровими смужками. Поверх нього – коротенька сорочка в одному стилі з сарафаном, з якої виглядають кінці пояса з китицями. Обидва – в плетених постолах. У композиції «Хто це?» зображено дівчину, що сидить і складає пишний букет із червоних троянд. Позаду неї юнак, тихо підкрившись, затулив руками дівчині очі і просить вгадати: хто це?



Хлопець одягнений у синій кафтан, прикрашений жовтим орнаментом. Дівчина – в білій сорочці та синьому сарафані із золотистою вставкою.

Композиція поштової картки «На мосту» (ФК-993) побудована на протиставленні юності і старості. Художник цією назвою наче робить символічний натяк на життя людини: молодість і старість на різних берегах життя, а проживати – значить пройти цілий міст між ними. Тут ніжна, красива, висока дівчина протиставлена старій, згорбленій економці, що приставлена слідкувати за нею на прогулянках. Видно, що дівчина не дуже хоче бути в компанії старої, яка постійно повчає. Ой, як же їй хочеться погуляти, повеселитися. Та й онде юнак, задивився вслід дівчині, зачарований її красою.

Сергій Соломко любив якнайточніше передавати костюми, побут й інтереси тих народів, яких він зображував. Дивлячись на його героїнь та героїв, які постають в святкових кокошниках, розкішних накидках, багато прикрашених сукнях і тілогрійках, вишиванках і кафтанах, можна скласти цілу енциклопедію російського національного одягу. У фондах музею зберігається ще один приклад ілюстрації до костюма. Це хромолітографія під назвою «Братья Елисеєвы. Конфеты «Добрый Молодец» (ГРЛ-832). Ілюстрація призначена для оформлення коробки для цукерок. Тут ми бачимо зображення молодого чоловіка у повний зріст, який однією рукою підпирає бік, одягненого у терлик сіро-бузкового кольору, підперезаний широким зеленим поясом з бахромою, та у коричневих чоботях. Позаду

молодця – мисливський собака хорт. Художник не тільки копіював костюми, але й сам фантазував, давав якісь нові деталі й утілював у своїх композиціях, особливо в сюжетах, пов'язаних із народними казками і повір'ями. Якийсь час, навіть, за його ескізами світські дами





шили собі бальне вбрання [4, с. 422]. Коли С. Соломка отримав велику спадщину й переїхав у Париж, то продовжував і надалі цікавитися модою, і вже з «перших рук» відтепер маючи можливість пізнавати особливості паризьких суконь. Зразок таких спостережень утілив у образі дівчини з ілюстрації до поштової картки «Парижанка» (ФК-993). Вона стоїть, підперши бік і гордовито поглядає на глядача. Парижанка одягнена по моді – у білу з високою талією сукню з темною вертикальною смужкою. Зверху накинута і підперезана поясом червона довгопола накидка. На голові зелений тюрбан, з якого вибиваються каштаново-руді кучері.

У другій половині XIX ст. захоплення міфологією відійшло на другий план. Але в модерні знову повернулося, бо співпадало з пошуками художників того часу. Це було бажання переосмислити реальність через міф. І митці створюють свій власний міф, покладаючись на його закони.

Переосмислений «Ікар» (ФК-993) С. Соломка натякає на те, що поява і



розвиток техніки в ту епоху сприймалася з недовірою. Тому зображений у небі літак наводить думку на те, що він може не подолати висоту і впасти як Ікар, який піднявся високо в небо, обпалив собі крила сонцем і впав на землю.

Залучення до міфологічного мислення спонукало до розповсюдження казкових мотивів. У С. Соломка є чимало робіт на таку тему. Поштова картка «Розмова» (ФК-993) містить зображення дівчини у сіро-зеленому сарафані, білій сорочці, у вінці на голові, що обперлася на дерево і розмовляє з мудрою вороною.

В іншій картці показано ворожіння Баби-Яги (ФК-994). Дія відбувається в її хатці перед величезним чавуном із киплячою водою, з якого йде зелений дим і на

його фоні з'явилася картинка з царівною і злим чаклуном. Ліворуч стоїть добрий молодець, який прийшов просити допомоги у Баби-Яги, і спостерігає за ворожінням. Навколо них помічники чаклунки: мудра сова, кіт і жаба.

Ще однією стороною творчості художника Сергія Соломка були символічні алегорії. Ось у його роботі «Гордість» (ФК-994) (або яка ще має назву «Кокетування») бачимо фантастичну дівчину, повернуту боком до глядача, нижня частина тіла якої плавно переходить у шикарний величезний павичий хвіст. Це ще одна риса модерну – зображувати міфологічні створіння: напівлюдину, напівзвіра, напівптаха. Від виразних бездоганних ліній обличчя і тіла, хвоста та грації красуні не можна відірвати очей. Дівчина вішає яскраво червоне намисто на решітку з незвичайним казковим орнаментом. Але, водночас, її гордовита постава відштовхує, показує її недоступність і недоторканість.

Європейські художники, які працювали в стилі модерн, часто зверталися до сюжетів східної тематики, з її елементами, використовуючи орнаментальні мотиви. І С. Соломка не був виключенням. У художній картці «Пантера» (ФК-993, ФК-994) він показав танець східної дівчини. Краса смуглянки та грація її рухів заворожили навіть пантеру, яка за нею спостерігає. Дівчину можна порівняти з природною красою пластички пантери.

А ось «Рабиня» (ФК-994) містить зображення дуже юної й гарної східної







дівчини з величезними сумними очима, яку можна порівняти з пташкою в золотій клітці. У неї все є, але немає волі – вона належить своєму старому панові, володарю, у якого увесь світ біля його ніг. Він у гордовитій позі сидить на троні, прикрашеному розписом і дорогим камінням, і може наказати все, що захоче.

С. Соломко був у своєму живописі фантастом, казкарем, символістом, одночасно володів тасмницею вираження життєвої правди та життя людей різних верств. І, на жаль, хоча С.С. Соломко багато працював над ілюстраціями до казок, до творів О.С. Пушкіна і М.Ю. Лермонтова, над міфологічними сюжетами, робив рекламні плакати, брав участь у виставках Товариства російських акварелістів і Товариства художників (до 1917 р.) тощо, публіка не визнавала його талант. Художня спадщина С. Соломка ніколи не вивчалася. Критика 1900–1910 років часто відзначала тільки поверхнєвість і «приторную слащавість» [4, с. 421] художника. В радянський час і зовсім забули про нього. В 20–30-х роках ХХ ст. лише окремі мистецтвознавці вивчали стиль модерн. Час повернув нам несправедливо забуте ім'я Сергія Соломка. Завдяки дореволюційним поштовим карткам, які збереглися й дійшли до нас, ми можемо уявити ідеали того часу, які є елементами культури минулого, а також можемо, дивлячись на них, сказати, що С. Соломко створив власний світ художніх образів, відмінних від сучасного йому мистецтва. Його образи несуть нам певну культурну цінність доби модерн.

### Джерела та література

1. Антиквариат, предметы искусства и коллекционирование. – 2003. – № 2. – С. 120.
2. Киреева Е.В. История костюма. – М.: Просвещение, 1976 – С. 32, 51, 68.
3. Сарабянов Д.В. Стиль модерн: Истоки. История. Проблемы. – М.: Искусство, 1989 – С. 9.
4. Северюхин Д.Я., Лейкин О.Л. Художники русской эмиграции (1917–1941): Биографический словарь. – СПб.: Изд-во Чернышева, 1994. – С. 421.
5. Соколова Н.И., Ванслова В.В. Пути развития русского искусства к. XIX – н. XX ст. – М.: Изд-во «Искусство», 1972 – С. 164.

6. Тарабункин Д.П. Врубель. – М.: Искусство, 1987. – С. 35.
7. Энциклопедический словарь Брокгауза-Ефрона. – СПб., 1901. – Т. XXI. – С. 278–279.

**Форманюк Т.М. Художественные образы Сергея Соломко (по материалам Национального музея истории Украины)**

В статье рассказывается о художнике-акварелисте Сергее Сергеевиче Соломко (1867–1928). Он работал в стиле модерн, создавая иллюстрации к почтовым открыткам, этикеткам, сказкам А.С. Пушкина, произведениям М.Ю. Лермонтова и др.

**Ключевые слова:** почтовая открытка, Сергей Сергеевич Соломко, модерн, иллюстрация.

**Formanyuk T.M. Artistic images by Serhiy Solomko (based on the materials from National Museum of Ukrainian History)**

This article tells us about water-color painter Serhiy Solomko (1867–1928), who has been working in the modern art style, creating illustrations for post-cards, labels, tails of O.S. Pushkin and M.Yu. Lermontov.

**Key words:** postal cards, Serhiy Solomko, modern art style, illustrations.

Надійшло до редакції: 28.09.2015 р.

**УДК 1.671.11(477):069(477-25)**

**О.В. ШЕВЧЕНКО**

**Срібні ковші зі збірки**

**Національного музею історії України**

Стаття присвячена вивченню групи предметів із дорогоцінних металів Національного музею історії України. Представлені срібні ковші є не тільки зразками срібного посуду XVII–XVIII ст., але й чудовими інформативними джерелами, що дають уявлення про нагородну систему цього періоду.

**Ключові слова:** Національний музей історії України, срібні ковші, пожалування, нагорода, Б. Ханенко, Д.С. Федоров.

Колекція предметів із дорогоцінних металів Національного музею історії України (далі – НМІУ) бере свій початок з моменту створення самого музею і сягає початку ХХ ст., коли Художньо-промисловий і науковий музей відкрив свої двері в старовину застиглої краси минулого, краси, що викликає естетичне задоволення і сприймається як відчуття особистої свободи у причетності до створення ідеалів мистецтва.

Пам'ятки золотарства НМІУ являють собою частину матеріальної культури людства, виконують різні соціокультурні функції та грають важливу інформаційну, супровідну і настановну роль. Знайомство з цими предметами розпочинається з візуального вивчення, яке спричиняє подальшу можливість доторкнутися до історичного простору, усвідомлюючи і розуміючи рівень достатку, культурний і соціальний рівень власника, його повноваження або рівень впливу в суспільстві...